

Vidkun Quisling i nytt lys

Hans Fredrik Dahl
Vidkun Quisling. En fører blir til
Aschehoug 1991

Først en usaklig innrømmelse. Jeg har aldri tilhørt beundrerne av den Hans Fredrik Dahl som har boltret seg i Dagbladets spalter. Videre gjorde forlagets iherdige forhåndsreklame meg skeptisk. Det var således med alle pigger ute at jeg tok fast på hans Quisling-biografi. Uten at det hjalp. For etter annen gangs gjennomlesing blir konklusjonen den at vi her står overfor en vellykket syntese mellom journalisten og historikeren.

Dahls biografi frembyr en rekke sterke sider.

For det første vil jeg trekke fram Dahls understreking av Quislings religiøse dimensjon. Quisling oppfattet ikke seg selv primært som politiker, men snarere som profet og religionsstifter. Han fulgte forsynet. Som en St. Georg kjempet han mot partiegoismens, marxismens, liberalismens og materialismens drage. Som Kristus og Olav den hellige led han martyrdøden. Det er i dette overlys vi må forstå hans overlegne ro og ropet «Jeg er uskyldig» på festningsvollen på Akershus den 24. oktober 1945, det er i denne forstand vi må nærme oss hans første ekteskap. En av Quislings nieser har fortalt at «Vidkun var en Jesus-skikkelse for oss, han var moralen selv, og til mor sa han! «Jeg vil bli lege, men om søndagen vil jeg være prest.» Siden tidlig ungdom hadde altså omgivelsene næret de største forventninger til hans voksne gjerning. Slik er bakgrunnen for Quislings stormannsgalskap.

Det andre jeg vil peke på er Dahls fine forståelse av Russlands-oppholdenes betydning. Mellom 1918 og 1929 hadde Quisling 9 år i utlandet, hvorav 5 1/2 i Russland. Ved hjemkomsten kjente han på mange måter forholdene bedre der enn hjemme. For meg står det klart at uten Russland ville det ikke framstått noen

Quisling i odios betydning, da ville han etter alle solemerker å dømme forblitt ved sin lest, ved sin militære løpebane. Egentlig skulle aldri Russland, men Kina vært hans spesialområde i generalstaben. Livet ville det anderledes. Og så ble han militærattaché St. Petersburg, Nansens høyre hånd i hjelpearbeidet (en moralsk utfordring med sterk appell) og kunne til slutt «slå gjennom» i Norge som Russlands-ekspert. Uten denne bakgrunn ville det neppe blitt forsvarsminister i Peder Kolstads bondepartiregjering. Selv om han tok avstand fra bolsjevikenes politikk, beundret han deres organisasjonstalent. Men terroren og kollektiviseringen gjorde ham til antikommunist. Kanskje er Russlands-erfaringene med på å bestemme Quislings holdning til statskuppet som politisk metode, noe han synes å ha overveiet allerede under Hundseids regjering i 1932.

Det tredje jeg vil framheve ved Dahls bok, er at han på en del områder påviser en indre logisk utvikling i Quislings synspunkter. Som den moralist han var, hadde Quisling opprinnelig stor sympati for arbeidernes sak og den russiske revolusjon. Offiserskolleger oppfattet han som «rød». Russlands-eksempel viste at ble det sosiale spørsmål oversett, ville hele samfunnet eksplodere. I et foredrag i Det militære samfunn i 1925 uttalte Quisling: Det å «forhindre en blodig sosial revolusjon – er ikke bare et spørsmål om å sette hardt mot hardt, men om at forstaa aarsakene til gjæringen i vor tid og der sætte arbeidet an». Etter hvert som revolusjonen løp løpsk og venstresiden avviste ham, ble tonen en annen. Fra å være rød ble han antikommunist og i 1934–35 utropte han den egoistiske materialismens, dvs. både liberalismens og marxismens, til hovedfiende. I hans øyne framsto NS som den helhetlige, solidariske, åndelige og ideelle syntese til liberalismens tese og marxismens antitese. Han gjorde altså front mot hele partivesenet, hele «partivrvølet». Også på andre punkter påviser Dahl en utvikling hos Quisling, f. eks. når det gjelder synet på England, Italia, Tyskland, parlamentarismen,

korporatismen og jødespørsmålet. For min del kom det som en overraskelse at Quisling først i april 1939 definitivt valgte Hitler som ledestjerne.

For det fjerde trekker Dahl tankevekkende konklusjoner av Quislings ord om at NS ble dannet «meget mot vår vilje». Dahl hevder nemlig at partidannelsen var et nederlag og at NS stjal makten fra sin fører, at det i stor grad var partiet som påtvang føreren sin vilje. Dette reduserer naturligvis ikke Quislings skyld og ansvar, men forteller sitt om hans personlighet og politikkenes nødvendighet.

For det femte synes jeg Dahl gir en rimelig plausibel forklaring på flere dunkle punkter i Quislings karriere. Da tenker jeg på beskyldningene om valutasvindel, ulovlig kunsthandel og på pepperoverfallet i 1932. Når det gjelder den siste hendelsen, er jeg dog – hvis Dahls hypotese stemmer – overrasket over at det gikk så lang tid som 14 dager etter at Quisling hadde mottatt dokumentene til overfallet fant sted.

For det sjette synes jeg det var en meget god idé å begynne boka med henrettelsen og deretter med året 1929, kapittelet *En mann stiger av toget*. Det gir perspektiver til framstillingen. Videre er språket enkelt. Trykkfeil og andre feil glimrer med sitt fravær.

Målt mot de fortjenester Dahl har innlagt seg med dette verk, blir mine kritiske merknader små og lite betydningsfulle.

Generelt sett ville det vært en fordel om Dahl hadde gitt journalisten enda friere tøyler på historikerens bekostning. Med det mener jeg at han burde ha ofret større plass på sammenfallende og analyserende kommentarer som griper over flere kapitler og emner. Videre forekommer det meg at han har overført for meget stoff til kapittelet *Kilder og noter*, hvor alt er sammenpresset til det uleselige. Videre sitter jeg igjen med en følelse av at Dahl har vært for streng mot anekdotene, at han med fordel kunne gitt oss flere saftige «øyenvitneskildringer».

Dessverre har ikke Dahl fått tid til å gå nærmere inn på manuskriptet til universalismen. Videre kunne jeg ønsket meg flere opplysninger om Quislings boksamling og hans notater fra lesningen. Leste han skjønnlitteratur overhodet? Det ville også vært ønskelig om f.eks. Hjort hadde fått like bred omtale som Prytz. Endelig ville jeg likt å høre mer om alle de kulturpersonligheter som på et eller annet tidspunkt støttet opp under Quislings kamp mot tidens åndelig forfall.

Dahls bok kan på ingen måte kalles renvasking. Hans anliggende er å gi føreren «fair» behandling. Vi må alltid forsøke å forstå fortiden, ikke bare tiljuble eller fordømme den. Også Quisling har krav på det. Selv om en revisjon skulle føre til at han framstår i et mer menneskelig lys enn tidligere.

Til slutt. *En fører blir til* utgjør kun første bind. Alle mine bemerkninger behøver derfor ikke å være like treffende. Uansett ser jeg fram til fortsettelsen.

—Jan E. Askerøi